

**ТИПИ СИСТЕМНИХ ВІДНОШЕНЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ
ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ
ЛЮДИНИ ЗА РОДОМ ЗАНЯТЬ
(на матеріалі української, англійської та німецької мов)**

У статті розглядаються відношення полісемії, омонімії, синонімії та антонімії українських, англійських та німецьких фразеологічних одиниць з компонентом-назвою людини за родом занять. На базі фактичного матеріалу визначено фактори, що впливають на розвиток полісемії; здійснено зіставний аналіз фразеологічної синонімії і фразеологічної варіантності; наведено синонімічні та антонімічні ряди, подано їх структурну та семантичну характеристику.

***Ключові слова:** фразеологічна одиниця, назви людини за родом занять, парадигматичні відношення, полісемія, омонімія, синонім, антонім, фразеологічний варіант.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Фразеологічні одиниці – елементи системи мови. Між ними, як і між словами, спостерігаються системні зв'язки, тобто фразеологізм може вживатися в кількох значеннях, вступати в омонімічні, синонімічні, антонімічні відношення. У цій розвідці ми звернемося до дослідження того, що деякі дослідники називають лексико-фразеологічними універсаліями [3], тобто таких відношень, які є загальномовними, а не лише фразеологічними феноменами, є спільними для лексики і фразеології, і до яких відносяться категорії полісемії, омонімії, синонімії та антонімії.

Актуальність теми дослідження визначається посиленням в мовознавстві інтересу до вивчення фразеологічних мікросистем в різних аспектах. Поглиблюються обґрунтування ряду важливих теоретичних

положень, насамперед пов'язаних з основними ознаками фразеологізмів, принципами їх систематизації, встановленням спільних і відмінних рис між фразеологічними й іншими одиницями мови тощо. Саме тому аналіз фразеологічних одиниць з компонентом на позначення людини за родом занять з точки зору їх системних відношень є важливим.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Системний підхід до проблем структурно-семантичної організації угруповань фразеологізмів починає практикуватися наприкінці 50-х років ХХ ст. Проблеми системності при цьому розглядаються як пов'язані з явищами фразеологічної варіативності, синонімії, антонімії, полісемії та омонімії [6, с. 142]. Усі ці явища досліджували: М. О. Шевчук-Черногородова на матеріалі російських, англійських та французьких сталих виразів з компонентами кольоропозначення, І. М. Патен на прикладі фразеологічних одиниць зі значенням пересування в українській та російській мовах, Н. О. Зубець, залучаючи до розгляду мінімальні фразеологізми української мови тощо.

Мета і завдання статті. Мета нашого дослідження – проаналізувати особливості прояву таких системних відношень, як полісемія, омонімія, синонімія та антонімія, у фразеології української, англійської та німецької мов на матеріалі ідіоматичних фразем, компаративних зворотів та усталених мовних формул, що містять назву людини за родом занять.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- 1) розкрити зміст понять полісемії, омонімії, синонімії, антонімія, а також розмежувати фразеологічну синонімію та фразеологічну варіативність;
- 2) визначити фактори, що впливають на розвиток полісемії у фразеології;
- 3) навести синонімічні та антонімічні ряди, дати їх структурну та семантичну характеристику;

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Одним із основних видів системних відношень у

мові є парадигматичні (полісемія, омонімія, синонімія, антонімія, паронімія, гіперо-гіпонімія), інакше кажучи, структурно-сміслові взаємозв'язки між одиницями (словами і словосполученнями) та їх організація за семантичними полями [4, с. 68]. Семантичне поле – це сукупність мовних (у нашому випадку фразеологічних) одиниць, які поєднуються спільністю змісту (інколи також спільністю формальних показників) і відображають поняттєву, предметну чи функціональну схожість позначуваних ними явищ [7, с. 6]. Таким чином, фраземи перебувають у різних опозиціях і об'єднуються в різноманітні парадигми. Парадигматичні зв'язки фразеологічних одиниць з компонентом-назвою людини за родом занять в досліджуваних мовах ми будемо розглядати за принципом семантичного поля, яке об'єднує фраземи за загальною ядерною домінуютьною інтегральною ознакою.

Полісемія – це результат накопичення значень в одній і тій же лексичній одиниці, що викликається неодноразовим її переосмисленням [2, с. 93]. Правомірним є перенесення цього визначення і на фразеологічні одиниці. На відміну від слів, багатозначність фразеологізмів обмежена і має свої специфічні особливості, які обумовлюються ступенем семантичної цілісності, структурно-семантичною залежністю окремих компонентів стійких словосполучень. У деяких випадках полісемія фразеологічних одиниць виявляє вторинний зсув цілісного значення. Приміром, українська фразема *майстер на всі руки* «людина, яка все вміє робити, вправна, тямуща у будь-якій справі» може набувати протилежного іронічного значення «людина, яка за все береться, але робить невправно, неякісно» [11, с. 364]. Англійський вираз *the devil among the tailors* (досл. «диявол серед кравців») «метушня, галас, сварка, бійка» [8, с. 269] також є назвою старовинної англійської гри, у якій м'яч («диявол») обертається серед дев'яти дерев'яних кеглів («кравців»), розставлених у три ряди. Фразема виникла на початку XIX ст. під час скандалу, що відбувся при показі п'єси «The Tailors: a Tragedy for Warm Weather». Лондонські кравці, що були присутні на виставі,

сприйняли сатиру як образу в адресу їхнього ремесла, і усередині, і біля театру почалося безладдя. Був викликаний загін лейб-гвардії, який навів лад настільки швидко й ефективно, що їх загін порівняли з м'ячем, який збивав кеглі [13, с. 281]. Таким чином, двозначність виразу виникає як наслідок вторинного використання ідіоматичного виразу-назви гри для позначення скандалу, спершу спричиненого людьми саме кравецького ремесла, потім і будь-якого іншого.

Розглянемо англійську ідіому *pull devil, pull baker!* У першому значенні «валяй, шквар, давай, а ну ще!» вираз є вигуком заохочення осіб, що змагаються, у другому – це описова назва змагання з наданням йому негативного експресивного забарвлення: «запекле змагання, жорстока боротьба, хто-кого» [8, с. 779]. Вираз широко використовувався у XIX – на початку XX ст. Зазвичай стосується ретельно спланованого змагання між двома особами або групами людей, яке нагадує перетягування канату. Джерелом походження ідіоми є стара байка, яку з середини XVIII ст. переказували у вигляді лялькових вистав, що містили сцену бійки пекаря з дияволом. Тож поява ідіоматичного значення пояснюється повторним використанням вихідного мотивування (поперемінного руху туди і назад учасників змагання). З часом відбувається розширення та зсув цілісного змісту виразу, у результаті чого він отримує й інші тлумачення: «відкинути брехню, обман і суперечки» [13, с. 281], «боротися з мінливою долею», «підбурювання двох осіб або сторін докладати більших зусиль у боротьбі за володіння чимось» [14].

Явище полісемії властиве і німецькій фразеології. Приміром, ідіома *ein ruhiger Beamter* має 3 значення: «1) чиновник, чинуша; 2) флегматична людина; 3) непримітна особа» [9, с. 67]. У цьому випадку явище полісемії спричинене розширенням цілісного змісту, його генералізацією.

Розмовний німецький вираз *der stumme Diener* [9, с. 125] (букв. «німий слуга») та його еквівалент в англійській мові *dumb waiter* (або *dumb-waiter*)

[8, с. 295] мають однакове первинне значення «столик для закусок у вітальні». У результаті метафоричного зсуву цілісного значення *der stumme Diener* нині позначає ще один предмет, приналежний до категорії меблів – підлогову вішалку; вид меблів, призначений для розміщення одягу, зазвичай чоловічого. Англomовний еквівалент цього виразу набуває значення «вантажний ліфт» в американському варіанті англійської мови [8, с. 295].

Отже, у випадку наявності у фразеологічній одиниці декількох ідіоматичних значень одне з них може породжується іншим (напр., при повторному метафоричному або метонімічному зсуві цілісного значення) або ж вони є «паралельними» щодо вихідного дослівного смислу (напр., при повторному використанні вихідного мотивування).

Поява нових значень може призвести до руйнування семантичної тотожності одиниці самій собі і виникнення відношень омонімії. Це явище у фразеології менш поширене, ніж полісемія. Омонімічних фразеологізмів з компонентом-назвою людини за родом занять у проаналізованих лексикографічних джерелах нами не виявлено.

Розглядаючи явище синонімії, ми стикаємося з проблемою розмежування синонімічних виразів і варіантів однієї і тієї ж фразеологічної одиниці. Синонімічними вважаються такі фраземи, які характеризуються близькими чи тотожними цілісними фразеологічними значеннями, розрізняючись, однак, внутрішньою формою, етимологічними образами і експресивно-емоційними властивостями [1, с. 70]. Фразеологічними варіантами слід вважати ті видозміни фразем, які характеризуються відносною тотожністю фразеологічного значення і етимологічного образу, розрізняються окремими компонентами плану вираження, що надає їм певну експресивно-стилістична своєрідність» [1, с. 69].

Подібність у семантиці синонімічних фразеологізмів ґрунтується на тому, що вони позначають того самого денотата, по-різному називаючи і представляючи його, тобто у них збігається предмет позначення, а не його

осмислення. Синоніми за сигніфікатом є фразеологічними варіантами (пор. [5, с. 50]).

Через це найважливішою ознакою, яка дозволяє відмежувати фразеологічні варіанти від фразеологічних синонімів, є єдність образу та внутрішньої форми фразем. Якщо при заміні одного компонента іншим істотним чином змінюється внутрішня форма (напр.: укр. *баглаї напали* [11, с. 22] і *баглаї бити* [11, с.27] («ледарювати»), англ. *taylor`s dummy* [8, с. 908] і *hairdressers` dummy* («вилощений молодий чоловік») [8, с. 446], нім. *Meister Fips* і *Meister Zwirn* («кравець») [10, с. 50]), то перед нами синоніми, і, навпаки, якщо заміна компонентів не порушує цілісної семантики фразеологізму, ані призводить до зміни образної уяви (внутрішньої форми), то в таких випадках спостерігаємо варіантність фразеологізму (із можливістю перехідних випадків), наприклад: укр. *лицар печального образу* і *лицар сумного образу* [11, с. 339], *майстер своєї справи* і *майстер свого діла* [11, с. 364], англ. *bad sailor* і *poor sailor* («людина, що погано переносить морську качку») [8, с. 60], *the bishop has put the foot in it* і *the bishop has set the foot in it* («страва підгоріла») [8, с. 136], нім. *jemanden vor den Richter schleppen* і *jemanden vor den Richter schleifen* («подавати до суду на когось») [9, с. 460], *toben wie ein Berserker* і *rasen wie ein Berserker* («лютувати, сатаніти») [9, с. 75]. Явище варіантності властиве переважно таким фразеологізмам, до складу яких входять компоненти, що перебувають між собою у відношенні синонімії, пор. укр. *печальний* – *сумний*, *справа* – *діло*, англ. *bad* – *poor*, *to put* – *to set*, нім. *schleppen* і *schleifen*, *toben* і *rasen* є семантично подібними, належать до однієї і тієї ж частини мови і є лексичними синонімами.

Проаналізований нами матеріал дозволяє встановити випадки не лише внутрішньомовної, але і міжмовної синонімії. Так, в українській мові наявні синонімічні ряди зі значеннями: «далекий (або зовсім не) родич», куди відносяться фразеологічні каламбури на означення рідні, свояцтва, які вказують на дуже віддалену або сумнівну спорідненість – *через вулицю*

бондар [11, с. 36]; куминої свахи *наймичка*; *коваль* бабі рідний *швець*; дідового сусіда *молотники* [12, с. 415]; кумовому *молотникові* зять [12, с. 606]; «дуже могутній» – *пан над панами* [11, с. 484]; *цар і бог* [11, с. 754]; «страшно» – *ковалики* в паністарі кують [12, с. 593]; почув *короля* в жилі [12, с. 217]; «причепитися» – *причепитися як шевська смола до чобота* (або *кожуха*) [11, с. 671], *вчепитися як злидні бондара* [12, с. 155]; «байдикувати» – пор. вище *баглаї* напали; *баглаї* бити; *ледаря* празнувати [11, с. 556]; «ризикувати» – *або (чи, хоч) пан* або *(чи, хоч) пропав* [11, с. 484]; або *полковник* або *покойник* [12, с. 213] тощо.

В англійській мові ми можемо виокремити синонімічні ряди, що виражають наступні значення: «балакуча людина» – *hot-air artist* [8, с. 506]; *hot-air merchant*; *barber`s cat* [8, с. 63]; «диявол, чорт» – *the prince of darkness (of evil, of fiends, of the air, of the world)* [8, с. 775]; *the great fisher of souls* [8, с. 439]; *the author of all evil* [8, с. 56]; *the Lord Henry* [8, с. 626]; «обманути, обдурити» – *to put the doctor on* [8, с. 798]; *to play the merchant with one* [8, с. 766]; *to play the jack with one* [8, с. 765]; *to come the old soldier over one* [8, с. 230]; *to play the traveller* [8, с. 766]; «командувати кимось» – *to come the quarterdeck over one*; *to come the old soldier over one* [8, с. 230]; «ставитися зарозуміло, з погордою до когось» – *to come captain Stiff over one* [8, с. 225]; *to come the quarterdeck over one*; «вигадане, брехливе оповідання» – *a sailor`s yarn* [8, с. 834]; *a piper`s tale* [8, с. 758] та ін.

Якщо фразеологічна одиниця має більше одного значення, вона може входити до декількох синонімічних рядів (пор. вище *to come the old soldier over one*; *to come the quarterdeck over one*). Тож ми спостерігаємо взаємозв'язок явищ полісемії та синонімії: поява у фраземи нових значень призводить до продовження синонімічних рядів.

У німецькій мові наявні фразеологічні синонімічні ряди зі значеннями: «кралець» – пор. вище *Meister Fips*; *Meister Zwirn*; «диявол, чорт» – *der Fürst dieser Welt*; *der Fürst der Finsternis* [9, с. 194]; *Meister Urian* [10, с. 275];

«звертатися до суду» – пор. вище *jemanden vor den Richter schleppen* (або *schleifen*); *jemanden zum Kadi schleppen*; *jemanden vor der Kadi zitieren*; *zum Kadi laufen* [9, с. 310]; «володіти собою» – *seiner selbst Meister sein* [10, с. 50]; *über sich Herr sein* «тримати себе в руках» [9, с. 276]; «байдуже / роби, як знаєш» – *das steht dem Wirt zu* [9, с. 626]; *das kannst du halten (або machen) wie (der) Pfarrer Aßmann* [9, с. 43] тощо.

Розглянемо приклади міжмовної синонімії. Уявлення про підлу, підступну, ненадійну людину, авантюриста вербалізують фраземи-синоніми: укр. *продувна бестія* [11, с. 27]; *майстер на всякі штуки* [11, с. 364]; англ. *chevalier of fortune* (або *industry*) [8, с. 212]; *a soldier of fortune* [8, с. 874]; *knight of the whipping-post* [8, с. 579]; *knight of the elbow* [8, с. 579]; *bad actor* [8, с. 59]; *a Philadelphia lawyer* [8, с. 755], нім. *ein unsicherer Kantonist* [9, с. 313]. Дворушника, людину, яка намагається служити і нашим, і вашим позначає англійська ідіоматична фразема *Jack of (або on) both sides* [8, с. 559] та німецький крилатий вираз *der Diener zweier Herren*. Домінантне значення «нерозумний» мають фразеологізми у синонімічному ряді: укр. *без царя (без царка) в голові* [11, с. 755]; *дурний ніч хрестив* [11, с. 752]; нім. *jemand ist dümmer, als (es) die Polizei erlaubt* [9, с. 441]. В один синонімічний ряд поєднуються вирази ідеографічної підгрупи на позначення стилю поведінки – «поводитися гордовито, зазнатися»: укр. *тримати себе королем* [11, с. 723]; *помазатися в паню (паном)* [11, с. 539]; нім. *den Meister spielen* [10, с. 50], *den großen (або vornehmen) Herrn spielen* [9, с. 277]; англ. *to be one`s own trumpeter* [8, с. 112]; *to be unwilling to call the king one`s cousin* [8, с. 127], останній з яких має найбільш негативне емоційне забарвлення. Значення часу «дуже давно» мають українська фразема *за царя Гороха (Панька, Тимка, Хмеля)* [11, с. 756] та англійська *when Queen Anne was alive* [8, с. 1004].

Серед досліджуваних фразеологічних одиниць зустрічаються також синоніми, які належать різним варіантам англійської мови, напр.: *afternoon farmer* і американізм *drugstore* (або *drug-store*) *cowboy* зі спільним значенням

«нероба»; *Jack of all trades* і американський іронічний варіант *a chief cook and bottle-washer*; *fiddler`s news* і шотландський вираз *piper`s news*.

Синонімічні ряди об'єднують вирази з максимально близькою семантикою, однаковим категоріальним (лексико-граматичним) значенням. Периферію того чи іншого синонімічного ряду утворюють семантично лише співвідносні, приблизно синонімічні фразеологізми, які у свою чергу можуть утворювати самостійне синонімічне гніздо. Приміром, до синонімічного ряду *pedlar`s / tinker`s / barber`s / fiddler`s / piper`s news* [8, с. 63] співвідносним по змісту є наступний: *every barber knows that* [8, с. 307], *Queen Anne is dead!* *Queen Elizabeth is dead!* [8, с. 803]. І в тому, і в іншому випадку фразеологізми виступають з оцінним значенням. Ці вирази представляють новину як спізнілу, стару інформацію, в якій немає нічого нового. Однак одиниці першого синонімічного ряду мають лексико-граматичне значення предметності, є номінативними фраземами і співвідносяться з іменниками, а другого – мають структуру речення, є усталеними мовними формулами, часто вживаються як відповідь на повідомлення застарілої новини.

При виявленні явища антонімії у корпусі досліджуваних фразеологічних одиниць ми будемо опиратися на визначення В. П. Жукова, згідно якого антонімія будується на повному протиставленні, розходженні смислорозрізняючих семантичних ознак.

Антонімічні фразеологічні одиниці з компонентом-назвою людини за родом занять ми розділяємо на ті, які частково збігаються за складом, але мають компоненти, протилежні за значенням, і ті, що повністю різняться за своїм складом і, відповідно, внутрішньою формою з властивим їй образом. До першої групи відносяться: укр. *з царем в голові* – *без царя (без царка) в голові* (протиставлення «розумний – дурний»); *і швець, і жнець, і на (в) дуду грець* – *ні швець, ні мнець, ні чортзна-що* [12, с. 164]; *ні швець, ні кравець, ні в дуду грець* («вправна, тямуща – бездарна людина»); *великий пан* – *невеликий пан; велика пані* – *невелика пані* [11, с. 484] («значна – незначна

особистість»); англ. *good sailor* [8, с. 424] – *bad sailor* [8, с. 60] («людина, що добре – погано переносить морську качку»); (as) *sober as a judge* (або *a parson*) [8, с. 873] – (as) *mad as a hatter / as a weaver* [8, с. 634] («розсудливий, здравомислячий – божевільний»); нім. *über sich Herr sein* [9, с. 276] – *nicht (mehr) Herr über sich selbst* (або *seiner selbst, seiner Sinne*) *sein* [9, с. 276] («тримати себе в руках – не мати влади над собою») тощо. Компоненти, які надають таким одиницям протилежне значення, у багатьох випадках є лексичними антонімами, наприклад, українські сполучники *з – без*, англійські прикметники *good – bad, sober – mad*. Крім того, заперечні частки укр. *ні*, нім. *nicht* та заперечний префікс укр. *не* також можуть вносити протилежне значення у зміст фразем.

До другої групи антонімічних пар, які практично не збігаються за компонентним складом і, відповідно, образною внутрішньою формою, належать: укр. *молотники із миски* [11, с. 404] – *не косарі ви* [12, с. 527] («завзятий – нікудишній їдець»); *яко (як) тать [в ноці (вночі)], зі сл. з'явитися, прийти* [11, с. 707] – *як відьми вкрали* [11, с. 108] («раптово з'явитися – безвісти зникнути»); англ. *a square shooter* [8, с. 883] – *knight of fortune* («чесна, порядна людина – авантюрист»); (as) *fit as a pudding for a friar's mouth – as much use for it as the Queen has for a yeld-hook* («те, що треба – щось непотрібне»); *curb (або kerb) merchant* [8, с. 250] – *merchant prince* [8, с. 671] («дрібний – великий торговець»); нім. *leicht wie ein Schneider sein – hatte sich ein Ränzlein angemäst't als wie der Doktor Luther* [9, с. 449] («худий – повненький») тощо.

Міжмовна антонімія засвідчена наступними прикладами: укр. *майстер своєї справи (свого діла)* [11, с. 364] – англ. *fair-weather sailor* [8, с. 315] («фахівець з досвідом – новак»); нім. *aus seinem Herzen keine Mördergrube machen* [9, с. 400] – англ. *to put the doctor on* («бути відвертим – обманювати»); пор. вище укр. *продувна бестія* – англ. *a square shooter* та ін.

Як і у випадку з синонімією, антонімія також тісно пов'язана з явищем полісемії. У разі наявності кількох значень в одній фраземи, вона може належати до різних антонімічних пар. Приміром, англійський компаративний зворот (*as sober as a judge* (або *a parson*) у значенні «розсудливий, здравомислячий» протиставляється, як уже зазначалося, виразу (*as mad as a hatter* / *as a weaver*, а зі смислом «зовсім тверезий» – фраземі (*as drunk as a fiddler* / *as a piper* / *as a lord* / *as a potter*).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проаналізувавши особливості прояву системних відношень у фразеології української, англійської та німецької мов на прикладі ідіоматичних фразем, компаративних зворотів та усталених мовних формул, що містять назву людини за родом занять, можна зробити наступні висновки:

1. Фразеологічні одиниці з компонентом-назвою людини за родом занять найчастіше вступають в синонімічні, рідше в антонімічні відношення. Багатозначні фразеологізми в усіх трьох мовах представлені різною мірою (полісемія найбільше властива англійській мові), а явище омонімії взагалі не спостерігається.

2. На розвиток полісемії впливають такі фактори, як метафоричний або метонімічний зсув цілісного значення фразеологічної одиниці, повторне використання вихідного мотивування, звуження або розширення цілісного змісту.

3. Виявлено фразеологічні синонімічні ряди з кількістю членів від 2 до 8 в межах однієї мови (найдовші ряди представлені в англійській фразеології), і до 10 – в рамках трьох досліджуваних мов.

4. Явища полісемії, синонімії та антонімії тісно взаємопов'язані. У разі наявності кількох значень в одній фраземи, вона може одночасно належати до різних синонімічних рядів та антонімічних пар.

Наступним кроком у нашому дослідженні буде простежити синонімічні та антонімічні системні відношення у пареміях української, англійської та німецької мов із компонентом-назвою людини за родом занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н. Ф. Фразеология и паремиология: Учебное пособие для бакалаврского уровня филологического образования / Н. Ф. Алефиренко, Н. Н. Семененко. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 344 с.
2. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1963. – 250 с.
3. Добровольский Д. О. Основы структурно-типологического анализа фразеологии современных германских языков: дисс. ... д-ра филол. наук 10. 01. 20 / Д. О. Добровольский. – М., 1990. – 283 с.
4. Новоставська О. Парадигматичні відношення (синонімія та антонімія) у філософській термінології Івана Франка / О. Новоставська // Українська мова. – 2013. – № 2. – С. 68–75.
5. Редін П. О. Типи системних зв'язків фразеологічних одиниць у мові / П. О. Редін // Мовознавство. – 1994. – № 4-7. – С. 50-52.
6. Сніцар І. В. Типологічні особливості фразеологічних синонімів в англійській та українській мовах / І. В. Сніцар, В. О. Співачук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: наук. журн. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – Вип. 38. – С. 142–145.
7. Щур Г. С. Теории поля в лингвистике / Г.С.Щур. – М. – Л., 1974. – 256 с.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

8. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К. Т. Баранцев. – 3-тє вид., стер. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2006. – 1056 с.
9. Немецко-русский фразеологический словарь / сост. Л.Э. Бинович, Н.Н. Гришин. Под ред. д-ра Малиге-Клаппенбах и К. Агрикола. Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Русский язык, 1975. – 656 с.
10. Німецько-український фразеологічний словник: в 2-х томах / Уклад. В. І. Гавриць, О. П. Пророченко. – К.: Радянська школа, 1981. – Т. 2. – 384 с.
11. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наук. думка, 2008. – 1104 с.
12. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад. М. Номис, упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.
13. Brewer's Dictionary of Phrase and Fable / [E. Cobham Brewer, ed. Ivor H. Evans]. – USA, New York: Harper and Brothers Publishers – 1979. – 990 p.
14. Oxford English Dictionary. The definitive record of the English

language. – Oxford University Press, 2016 [Electronic resource]: – Mode of access: <http://www.oed.com/>

Стаття надійшла до редакції 14.09.17 р.

*Пономарева О. А.
Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины, г. Умань*

**ТИПЫ СИСТЕМНЫХ ОТНОШЕНИЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ
С КОМПОНЕНТОМ ДЛЯ ОБОЗНАЧЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА ПО РОДУ ЗАНЯТИЙ
(на материале украинского, английского и немецкого языков)**

В статье рассматриваются отношения полисемии, омонимии, синонимии и антонимии украинских, английских и немецких фразеологических единиц с компонентом-названием человека по роду занятий. На базе фактического материала определены факторы, влияющие на развитие полисемии; осуществлен сопоставимый анализ фразеологической синонимии и фразеологической вариантности; приведены синонимические и антонимические ряды, представлена их структурная и семантическая характеристика.

***Ключевые слова:** фразеологическая единица, названия человека по роду занятий, парадигматические отношения, полисемия, омонимия, синоним, антоним, фразеологический вариант.*

*Ponomarova O. A.
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*

**TYPES OF SYSTEMIC RELATIONS OF PHRASEOLOGICAL UNITS
WITH A COMPONENT NAMING PEOPLE BY THEIR OCCUPATION
(with reference to Ukrainian, English and German)**

The article deals with the relations of polysemy, homonymy, synonymy and antonymy of Ukrainian, English and German phraseological units with a component naming people by their occupation. The author determines the factors influencing the development of polysemy on the basis of factual material; she carries out a comparable analysis of phraseological synonymy and phraseological variation, gives synonymic and antonymic series, their structural and semantic characteristics.

***Key words:** phraseological unit, naming people according to their occupation, paradigmatic relations, polysemy, homonymy, synonym, antonym, phraseological variant.*